

TATAR (KAZAN) ŞİİRİNDEN ÖRNEKLER: AYDAR HELİM

MUSTAFA ÖNER

Boris Necmetdin Halimov (edebî mahlâsı: Aydar Helim) 1 Ocak 1942 tarihinde Başkurdistan'ın Miyeye bölgesi Belekey Kerkeli köyünde bir öğretmen çocuğu olarak doğar. Babası 1945 yılında II. Dünya Savaşı sonlarında Çekoslovakya savaşlarında ölmüş ve A. Helim, annesi Mindisorur terbiyesinde yetişmiştir. 1968 yılında Kazan Devlet Üniversitesinde Gazetecilik Bölümünde okuyan A. Helim, daha sonra Tataristan'dan ayrılıp 20 yıl boyunca Ufa'da yaşamaya mecbur kalır.

Bugün Tataristan millî muhalefet hareketinin de ünlü isimlerinden olan A. Helim'in nazım, nesir ve edebî tenkit üzerine yirmiden fazla kitabı vardır: Çocuklar için yazılmış *Bikturiş* "Çok Çalış" (Başkurtça, Tatarca, Rusça); *Kniga peçali ili zapiski aborigena* "Keder Kitabı veya Yerli Hatıralar", (Vilnus - Litvanya, 1991); *Etot nepobedimiy çeçenest* "Bu Yenilmez Çeçen", (Çallı-Tataristan, 1996); *Ubit imperiyu* "İmparatorluğu Öldür" (Yoşkar Ola- Mari, 1997). Aşağıdaki şiirler, bu son kitabında yer almıştır. (Tatar Türkçesi metinlerdeki kapalı telâffuzlu "e" sesleri, kendisine en yakın ses olan "i" ile işaretlenmiştir.)

Cemile

<i>Koyaş munça yakkan ak tavlarda</i>	"Güneş hamam yakmış ak dağlarda,
<i>Taşlar irip akkan kırılçta,</i>	Taşlar eriyip akmış kırılçta,
<i>Kıyaga uyılğan megareniñ</i>	Kayaya oyulan mağaranın
<i>Avızınnan içke uzgaç ta</i>	Ağızından içeriye geçince de
<i>Karangıda süren şemdel bulıp</i>	Karanlıkta cılız şamdan olup
<i>Sin şeylendiñ... İşan, Cemile,</i>	Sen fark edildin... İnan, Cemile,
<i>Sindey sirlî, güzel can iyesin</i>	Senin gibi esrarengiz, güzel canlıyı
<i>Kürgenim yuk idi elige...</i>	Gördüğüm yok idi evvelce...
<i>Mömkinmi bu salkın taşkapçıkta</i>	Mümkün mü bu soğuk taş torbada
<i>Tın bilen kom ilep, köl içip,</i>	Nefes ile kum eleyip, kül içip
<i>Kara ikmek, kük çeyde can asrap,</i>	Kara ekmek, gök çayda can besleyip

Kece tirisinde tön kiçip,
Mömkinmi bu töpsiz karaşlarnıñ,
Bu küzlerniñ içki törmesin.
Han askeri bulıp sakka baskan
Kırıkleriniñ sağış sörmesin,
İrinnerniñ alsu ilpelerin,
Tişlerniñ ak söykim-sirpimin,
Talçıbıktay buy-sın, törtkil tüşler,
Barmaklarınıñ tamçıl törkimin,
Mömkinmi, Cemile, has ressamday,
Hansaraynı tügil, cir astın
Bizep, icat itüv, üzindegi
Güzellikni, milliy mirasni?

Hiç yeşirmiyim, min buvınsın idim,
Min zihinsiz idim, Cemile!
Şagırlarçe aldına tizlenip,
Yalvardım kaynar dert, çem bilen:
– Gaşıyk ittiñ, indı kolin da it,
Sinsiz yeşiy almıym bir kön de!
Taşla bu tavlarnı! İdil-yortka
Kıtiyk, anda mul da, irkin de!...

Kahkahalep köldiñ, Min titrendim.
Cirden küterdiñ de: – Yuk, didiñ.
– Min çölde sulganda nik kilmediñ?
Tavlarımaya kaytkaç, nik kildiñ?
Kuvışım taş, emma cılı miña.
Tenge rehet, tugan yaktamın!
Uçağımniñ kara korımınnan
Karaymıym, aktan da akta min!

Çeçke attım monda sörginnerden
Oçıp kaytkan zegıyf sirkeden.
Nikahım da şuña meñgilikke
Tık Kırım-yort bilen tirkelgen...

Keçi derisinde gece geçirip,
Mümkün mü bu dipsiz bakışların,
Bu gözlerin içteki zindanını.
Han askeri olup nöbet tutan
Kırıkların endişeden sürmesini,
Dudakların pembe zarını,
Dişlerin ak sevimli kıpırdanışını,
Dal çubuk gibi gövde, diri döşler,
Parmakların damla gibi toplanışını,
Mümkün mü Cemile, has ressamcasına,
Han sarayını değil, yer altını
Bezeyip yaratmak, sendeki
Güzelliği, millî mirası?

Hiç saklamıyorum, ben nesilsiz idim,
Ben zihinsiz idim, Cemile!
Şairler gibi önüne diz çöküp,
Yalvardım kaynar iştiyak ve arzu ile:
– Âşık ettin, artık kulun da et,
Sensiz yaşayamam bir gün de!
Bırak bu dağları! İdil-yurda
Gidelim, orada bereket de, hürriyet de!..

Kahkahayla güldün. Ben titredim.
Yerden kaldırdın da: – Hayır, dedin.
– Ben çölde solarken niye gelmedin?
Dağlarıma dönünce, niye geldin?
Kovuğum taş, ama sıcak bana.
Bedene rahat, vatanımdayım!
Ocağımın kara kurumundan
Kararmıyorum, aktan da aktayım!

Çiçek attım burada sürgünlerden
Uçup dönen zayıf polenden.
Nikâhım da ondan ötürü ebediyen
Sadece Kırım-yurt ile kıyılmış...

*Sin cöp bulsañ, min elige takmın.
Tenim gine minim irikte.
Canım ise sörginnerden haman
Kaytıp kile, timir çitlikte...*

*Kazannarga sin bizden selam eyt.
Döris, ukımışlı kazannar
Tuk yeşev hakkına kalbin satıp,
Vaklangannar, ay-hay, azgannar...*

*... Cir titredi şulçak. Kinet, koçıp,
Cangüzelim, milletteşimmi:
– Çigeme suk! didim. – Soñğı tapkır
Sört küzimniñ tozlı yeşimni!..*

“Kırım. Tañ Ata. Birinçi Kürişüv
*Uyanam da... Zeñger, zeñger!
Tav mı şulay, elle tañ mı?
Sikirip toram hem cılıymın:
Alda diñgiz, artta palma...*

*Poyezd kile oyıtıp kına,
Oyıtıp kına al tañ ata...
Ağaç uyav: Anda tönin
İşik kakkan tavış yata.*

*Bolıt buşak, galem kısır,
Diñgiz yetim, hucasız yar.
Hucasız yar, nucası bar,
Nucasınıñ uzası bar...*

*Tañğa nerse? Kısırıklıy da,
Bolıttan buş sal agıza.*

Sen çift isen ben şimdilik tekim.
Sadece bedenim benim hürriyette.
Canım ise sürgünlerden her an
Dönüp geliyor, demir kafeste...

Kazan'lara sen bizden selâm söyle.
Doğrusu okumuş kazanlar (mideler)
Tok yaşama hakkına kalbini satıp
Ufalanmışlar, ah vah, şaşırılmışlar...

... Yer titredi o an. Birden, kucaklayıp,
Can güzelim, milletteşimi:
– Çeneme vur! dedim. – Son defa
Sil gözümün tuzlu yaşını!..”

“Kırım. Tan Atıyor. İlk Görüşme”
*Uyanıyorum da... Mavi, mavi!
Dağ mı böyle yakın yoksa tan mı?
Sıçrayıp kalkıyorum ve ağlıyorum:
Önde deniz, arkada palmiye...*

Tren geliyor uyuta uyuta,
Uyuta uyuta al tan atıyor...
Ağaç uyanık: Onda geceleyin
Kapı çalınan ses yatıyor.

Bulut boşalmış, âlem kısır,
Deniz yetim, sahipsiz sahil.
Sahipsiz sahil, ihtiyacı var,
İhtiyacının gecesi var...

Tanın nesi var? Sıkıştırıyor ve
Buluttan boş sal akıtıyor.

Çeçeklerniñ avızın yabıp,
Aldatkiç balın tamıza...

... Kara diñgiz oyıp kına
Kiçegi çüp-çarnı "köriy":
Kerzin askan urıs kartı
Yarda şişe cıyıp yöriy

Çiçeklerin ağzını kapatıp,
Aldatıcı balını damlatıyor...

... Karadeniz uyuklayarak
Düñkü çer çöpü "kürüyor."
Sepet asmış Rus ihtiyarı
Sahilde şişe toplayıp yürüyor..."

17.06.83

Bar bizde töpten, tirennen tamır korıtuvçılar
Tamır korıtmıy torsalar, kulı kıçıtuvçılar.

Min üzim de tamırları töpten kisilgen imen.
Töpten kisilgen bulsam da, doşmanıma baş imem.

Kilir ulkön, bir çara yuk, görsildermin yöztüben.
Anda da kalırın öste, tamır korıtuvçı, tüben.

17.06.83

"Var bizde dipten, derinden kök kurutanlar,
Kök kurutmadan dursalar, eli kaşınanlar,

Ben de kökleri dipten kesilmiş bir meşe.
Dipten kesilmiş olsam da düşmanıma baş eğmem.

Gelir o gün, bir çare yok, yıkılıırım yüzkoyun.
Orada da kalırım üstte, kök kurutan ise dipte."

Kırım

Ceyrep yata kükirt-zenger
Kara diñgiz.
Dulkın sigiz, diñgiz tigiz,
Bizniñ nigiz

Yayılp yatıyor masmavi
Karadeniz.
Dalga sekiz, deniz düz,
Bizim esas

Sizni yeşertige
İlde yeşetirge.

Dulkin tugız bulsa, diñgiz
Kakşiy töpten.
Kulım saptım, inci taptım
Gomiri ütken
Kötüp sizlerni.
Kara küzlerni.

Tozlı dala, yeşil üzen,
Oçlı tavlur
Oçtan oçka, oçtan oçka
Suzdım bavlur
Yeşni kiptirirge.
Yözim iktirirge.
Sizge citkirirge.

Sizi yeşertmeye
Ülkede yaşatmaya.

Dalga dokuz olsa, deniz
Sarsılır dipten.
Elimi daldırdım, inci buldum
Ömrü geçmiş
Bekleyip sizleri.
Kara gözleri.

Tuzlu bozkır, yeşil nehir,
Uçlu dağlar
Uçtan uca, uçtan uca
Uzattım bağlar
Yaşı kurutmaya
Üzüm ektirmeye.
Size ulaştırmaya

30.07.86

Diñgizge

Bizde, cirde, iñ tigiz cir çokır.
Kürem, sin de tügil tip-tigiz.
Kaysı dulkınına hokuk yavlap.
Bolay kotırasın, ey diñgiz,
Siniñ bilen melle biz igiz?!

Kaysı dulkın yarga ütkerilmiy,
Kaysı mayak süngen sörginde?
Kaysı balık tıyulıkta yeşep,
Başkalarını yotıp törkimde,
Uvıldık ul çeçe irkinde?

“Denize”

Fenzaman Battal'a

Bizde, yerde, en düz yer çukurdur.
Görüyorum, sen de değılsin dümdüz.
Hangi dalgana hukuk arayıp
Böyle kuduruyorsun, ey deniz,
Seninle mi yoksa biz ikiz?!

Hangi dalga sahile ulaşmaz,
Hangi fener sönmüş sürgünde?
Hangi balık yasaklıkta yaşayıp,
Başkalarını yutup sürüde.
Yumurta saçar hücre?

*Bu ahmak soravga ahak cavap
İzlep kirgeç çoñgıllarına,
Tav tav kübik bilen çübiklenip,
Küterdiñ de berdiñ yarıña,
Rehmet sizger mordarlarıña!*

*Dav davlap, yav-daga döpidetip,
Görsildetip, çış-pış sulkıdap,
Dönya küzi, diñgiz çilpirime!
Ögileri zeñger dulkınnar,
Ebiyimnen kalgan çulpılar.*

*Çulpıların totam dip kul suzsam,
Yarlarında çatnıy kük taşın:
İsirik dulkın Puşkinnardan kalgan
Tili orlık taşıy, çüp taşıy.
İnci diyip anı kort aşıy.*

*Batır da sin, matur da sin, diñgiz!
Batır bulmıy tüzmiysiz iken.
Maturlıkniñ yeşrin hevifinnen
Sin de megne izliysin iken,
Şuña sirlı küzliysin iken!*

*...Şefek yattı, diñgiz kanga battı.
Kübik dulkın, güya sarmatlar,
Kabile artı kabile upkın töşip,
Mirasların davlap, hay-havlap,
Kanda koyındıra ak atlar.*

Monı diñgiz kön de kabatlar.

*Bu ahmak soruya hak cevap
Arayıp girince girdaplarına,
Dağ dağ köpükle limelenip,
Kaldırdın da vurdun sahiline,
Teşekkürler hassas leşlerine!*

*Hak iddia edip düşman nal gümbürdetip,
Gürüldetip, tıs pıs soluklanıp,
Dünya gözü, deniz, debelenme!
Örnekleri mavi dalgalar,
Ninemden kalan saç bezekleri.*

*Bezекleri tutayım diye el uzatsam,
Sahillerinde çatlar gök taşın:
Sarhoş dalga Puşkin'lerden kalan
Deli tohum taşır, çöp taşır.
İnci diye onu kurt kapıp yer.*

*Hem cesur, hem güzelsin deniz!
Cesur olmadan kalamazsın âdeta.
Güzelliğın gizli korkusundan
Sen de mana arıyorsun âdeta,
Şundan, sırlı sırlı gözlüyorsun âdeta!*

*...Şafak yattı, deniz kana battı.
Köpük dalga, sanki Sarmatlar,
Kabile ardından kabile yardan inip,
Miraslarını iddia edip, ah vah edip,
Kanda yıkanıyor ak atlar.*

Bunu deniz her gün tekrarlar.

Tiçk Malı

*Küktübede, diñgiz kultığında,
Firuzeli yarda, kiçkırın,
Su kirgende, sin un yeşlik kızçık,
“Devlet taptım” diyip kışkırdıñ.*

*Yögirip kilsem, kullarına neni,
Tügerek kara savıt totkansıñ
Kapkaçta latinça yazuv körıp,
Tın kalgansıñ, tiliñ yotkansıñ.*

*“Tiçk malı”... Törük malı, dimek?
Küriyk, nindiy “devlet malı” iken?
Borıp açam, tiği yardan bizim
Yarga çıkkan itik mayı iken!...*

*İtik mayı, irik malı tügil.
Biz, devletsiz Kazan balası.
Gorur idik: Bilip, mondiy maldan
Kölsek, diñgiz tunıp kalasın.*

*Nindiy kölüv?! Tilsiz cılıy idik!
Biz devletsiz törki-tirikniñ
Canın bir süz bilen moñğa saldı
Hetta itik mayı törükniñ!...*

*Koş totkanday, ayak oçlarına
Basıp, diñgiz aşu ofıkta
Can izledik: Ah gaziz Törkiye!
Kürçi, bizler nindiy kısıkta!*

“Türk Malı”

Zölfiye Kızıma

Göktepede, deniz körfezinde,
Firuzeli sahilde, geçe üzeri,
Suya girdiğinde, sen on yaşında kızcağız,
“Devlet buldum” diye bağırdın.

Koşup gelsem, ellerine küçücük,
Yuvarlak kara kutu tutmuşsun,
Kapakta Lâtinçe yazı görüp,
Şaşkın kalmışsın, dilini yutmuşsun.

“Tiçk malı” ... Türk malı demek ha?
Görelim, nasıl “devlet malı” imiş?
Çevirip açıyorum, şu sahiliden bizim
Sahile çıkmış çizme cilâsı imiş!...

Çizme cilâsı, hürriyet malı değil.
Biz devletsiz Kazan çocuğu,
Mağrur idik: Bilip böyle mala
Gülsek, denizin donup kalacağını.

Ne gülmesi?! Dilsiz ağlıyorduk!
Biz devletsiz Türkî canlının
Canını bir sözle kedere saldı
Hatta çizme cilâsı Türkün!..

Kuş tutmuşçasına, ayak uçlarına
Basıp, deniz ötesi ufukta
Can aradık: Ah, aziz Türkiye!
Görsene, bizler nasıl bir kapanda!

Altaylardan Egey diñgizgeçe
İrik diyip törki can köye.
Yöregimni can cilegim itip
Yardan suzsam sin al, Törkiye!..

Törük malı... Niçe ay, belki yıl
Deryada çaykalıp, çalulap,
Kaysı dulkın sini bizniñ yarga
Bergen, nitken sizger davıllar?

Ut-kürşibiz Mösebbiha karçık
Kirgen kibik bik vak yomişka,
Timir çikler aşa bu "vak" mal da
Niçik ütken bizniñ ulıska?

Sevit kolu, min hiç añlamadım:
Çın çekistlar mı elle kalmagan?
Törük malın, mondiy "ışpiyun"nı
Niçik çikte kulga almagan?!

"Kürmiyeler mi?" Kuldagı savıtını
Yeşirip, yak yakka karandık.
Gil karanıp, biz törki, vatansız
Kaldık, cirge üksüz taraldık.
İtik mayı sıman karaldık.

Kızım, siña min şulay Añ birdim,
Sin şul Añga ilni inandır:
"Yugalttım!" dip anı uylandırma,
"Devlet taptım!" diyip gil kuvandır...

Altaylardan Ege Denizi'ne kadar
Hürriyet diye Türkî can yanıyor.
Yüreğimi can çileğim yapıp
Sahilden uzatsam sen al, Türkiye!..

Türk malı... Nice ay, belki, yıl
Deryada çalkayıp, sallayıp
Hangi dalga seni bizim sahile
Vurmuş, ne yapmış hassas rüzgârlar?

Ateş komşumuz, tesbih eden kocakarı
Girişmiş gibisin pek küçük işlere,
Demir sınırlar ötesinden bu "ufuk" mal da
Nasıl geçmiş bizim ulusa?

Sovyet kulu, ben hiç anlamadım:
Gerçek Çekacılar* mı yoksa kalmamış?
Türk malını, böyle "casus"u
Nasıl sınırdaki tutuklamamış?

"Görmüyorlar mı?" Eldeki kutuyu
Gizleyip, etrafa bakındık.
Hep bakınız biz Türkî, vatansız
Kaldık, yeryüzüne öksüz dağıldık.
Çizme cilâsı gibi karardık.

Kızım, sana ben böyle Akıl verdim,
Sen bu Akıla ülkeyi inandır:
"Kaybettim!" diye onu düşündürme,
"Devlet buldum!" diye hep kıvandır...

18.07.86

* Çeka: Bolşevik ihtilâlin muhalif unsurlarıyla mücadele etmek için kurulmuş gizli polis teşkilâtı.

Manara Turında Ballada

Bir meçitsiz kalgan Akmeçitte,
Altmışlap yıldan soñ, uramda,
Bir aylı manara, dahi divana!

İlden çağırsalar cilge kir!
Barbir ilge kayttıñ sin Bekir!

Kiçegi talavçı yul kürsetmiy,
Heyir sorry. Birme sin aña!
“Alsın” diy manara. “–İman kalsın!”
Ah, manara, dahi divana!
Köreş imanga tiñ birme-bir
İman bilen tiri sin, Bekir!

Akmeçitte tuktalıñ cir tapmıy.
Susuz taş dalada, kür, ene,
Galemge uk bulıp küterildi
Ak manara, dahi divana!
Aptırırma, Bekir, küp mekir.
Ayırım çıkkan cirge birge kir!

Ak meçitke yılışıp, yort bitirdiñ,
Dürt taraftan undürt it ördi.
Galleñe Manara yeşirmiy
Su, ut, nan hem iman kitirdi.
Sin karañğı töşkeç, öyge kir.
Nindiy yahşı kişi sin, Bekir!

“Minare Hakkında Balad”

Bekir Nematullayev'e

Bir mescitsiz kalan Akmescit'te,
Altmış kadar yıldan sonra, sokakta,
Bir aylı minare temelini arıyor,
Ah minare, dahi divane!
Ülkenden çıkarsalar yeke gir!
Yine de ülkeye döndün sen, Bekir!

Düñkü talancı yol göstermiyor,
Sadaka istiyor. Verme sen ona!
“Alsın” diyor minare. “– İman kalsın!”
Ah minare, dahi divane!
Mücadele imana denk bire bir
İman ile dirisin sen Bekir!

Akmescitte'te duracak yer bulmuyor.
Susuz taş bozkırda, gör, işte
Âleme ok olup yükseldi
Ak minare, dahi divane!
Telâşlanma, Bekir, çok mekir.
Tek çıktığın yere birlikte gir!

Ak mescide sığınıp yurt bitirdin,
Dört taraftan on dört it ürdü.
Ailene, Minare gizlemeden
Su, ateş, nan ve iman getirdi.
Sen karanlık basınca, evine gir.
Ne iyi adamsın sen, Bekir!

14.08.96

Duday Marşı

*Ir diybiz biz, ir digende kükriybiz: Ul sin, Cevher!
Cir diybiz biz, cir digende titriybiz: Ul sin, Cevher!*

*Uk diybiz biz, uk digende kürebiz: Ul sin Cevher!
Ut diybiz, ut digende bilebiz: Ul sin Cevher!*

*Taş sin bizniñ, yeş sin bizniñ, sin hava bizniñ, Cevher!
Baş sin bizniñ, aş sin bizniñ, sin hava bizniñ, Cevher!*

*Sin ülimsiz, siniñ kibik Cevherler meñgi ülmüy.
Siniñ ruhiñ irik davlap, çakıra, gürge kirmiy.*

*Bizniñ tirek, sin kuş yörek, Alladan kilgen bülek.
Cimirilsin imperiya, şul bizniñ izgi tilek.*

23.04.96

*“Er diyoruz biz, er deyince kükrüyoruz: O sen Cevher!
Yer diyoruz biz, yer deyince titriyoruz: O sen Cevher!*

*Ok diyoruz biz, ok deyince görüyoruz: O sen Cevher!
Ateş diyoruz biz, ateş deyince biliyoruz: O sen Cevher!*

*Taş sen bizim, yaş sen bizim, sen hava bizim Cevher!
Baş sen bizim, aş sen bizim, sen deva bizim, Cevher!*

*Sen ölümsüz, senin gibi Cevherler ebediyen ölmez.
Senin ruhun hürriyet iddia edip, çağırır mezara girmez.*

*Bizim direk, sen çift yürek, Allah'tan gelen hediye.
Yıkılsın imparatorluk, şu bizim mukaddes dilek.”*